

Adam Świeżyński

"Keď umiera dieťa. Praktická tanatológia I", Slávka Démuthová, Pusté Úľany 2010 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 46/2, 259-262

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

chęca ona w ten sposób do pogłębienia swojej wiedzy. Gdyby nawet jednak zatrzymać się tylko na jej lekturze, nie powinno się mieć ostatecznie wątpliwości, że choć nauki przyrodnicze i religia proponują różne obrazy świata, to są to obrazy komplementarne, a żaden z nich nie może rościć sobie miana wyczerpującej prawdy o świecie. Tym bardziej nie można używać żadnego z nich w celu zdyskredytowania drugiego. Należałoby więc polecić lekturę książki Barnesa nie tylko czytelnikom, którzy nie zajmują się zawodowo naukami przyrodniczymi czy teologią, ale także tym specjalistom z obu dziedzin, którzy są przekonani o możliwości wyeliminowania religii przez rozwój nauki lub podważenia ustaleń naukowych przez dogmatyczne twierdzenia religijne.

Adam Świeżyński
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

Slávka Démuthová, *Ked' umiera dieťa. Praktická tanatológia I*, Schola Philosophica, Pusté Úľany 2010, ss. 305.

Mimo coraz większej liczby hospicjów i rozwoju medycyny paliatywnej problem śmierci wciąż należy do tematów, które współcześnie żyjący ludzie starają się omijać, odsuwając od siebie jak najdalej. Strach przed śmiercią oraz towarzyszącymi jej okolicznościami daje znać o sobie za każdym razem, gdy zostajemy postawieni wobec rzeczywistości nieuchronnego końca ludzkiego życia. Traktowanie śmierci w kategoriach *tabu* nie pozwala na pełne „oswojenie” się z tym problemem ani na uformowanie własnej, świadomie przyjętej postawy wobec niego. To z kolei powoduje, że w trakcie procesu umierania i w samym momencie śmierci drugiego człowieka, zwłaszcza osobiście nam znanego (np. osoby bliskiej, przyjaciela), często nie potrafimy zachować się odpowiednio do zaistniałej sytuacji. Nie wiemy, co należy wówczas powiedzieć, w jaki sposób pomóc, co ze sobą zrobić.

Szczególnie bezradnym można się poczuć w sytuacji umierania i śmierci dziecka, którego koniec życia wydaje się być obciążony największym napięciem emocjonalnym dotykającym jego bliskich i opie-

kunów. Śmierć dziecka, niezależnie od tego, z jakiego powodu się wydarza, wzbudza szczególne emocje i sprzeciw. O ile śmierć osoby dorosłej, zwłaszcza w podeszłym wieku, choć przynosząca smutek bliskim, wydaje się naturalną konsekwencją faktu ograniczoności ludzkiego istnienia, to śmierć dziecka i cierpienie ją poprzedzające wywołuje pytania egzystencjalne o najbardziej dramatycznym charakterze. Można w związku z tym zastanawiać się, czy podobnie na własną śmierć patrzą same dzieci, zwłaszcza te, które znajdują się w końcowym stadium nieuleczalnej choroby. Czy „filozofia śmierci”, którą ma dziecko różni się od „filozofii śmierci” przyjmowanej przez osobę dorosłą?

Próba odpowiedzi na tak postawione pytanie wydaje się być jednym z głównych celów omawianej publikacji. Do jego osiągnięcia niezbędne okazało się zaprezentowanie kompleksowego zbioru informacji na temat umierania dzieci i procesów, które temu umieraniu towarzyszą, zarówno w aspekcie medycznym, jak i psychologicznym. Tytuł monografii – *Kiedy umiera dziecko* – sugeruje, że w obrębie zainteresowania jej autorki znalazły się także zagadnienia związane z różnorodnymi aspektami relacji interpersonalnych osób bezpośrednio zaangażowanych w doświadczenie umierania i śmierci dziecka. Dlatego książka ma również cel praktyczny: pomóc osobom dorosłym w zrozumieniu dziecięcej perspektywy postrzegania śmierci oraz w towarzyszeniu dzieciom, które zbliżają się do kresu swojego życia.

Monografia składa się z trzech głównych rozdziałów, w których autorka podejmuje kolejno następujące zagadnienia: rozwój rozumienia ludzkiej śmierci i wynikające z tego zmiany w treści pojęcia śmierci człowieka u dzieci (*Zmiany w pojmowaniu śmierci człowieka*); przeżywanie przez najbliższe otoczenie poszczególnych etapów umierania dziecka (*Od diagnozy do momentu śmierci*); doświadczenie żałoby po śmierci dziecka (*Konsekwencje przeżywanej straty*).

W rozdziale pierwszym zaprezentowane zostały najważniejsze elementy wchodzące w skład pojęcia śmierci kształtującego się w umyśle dziecka. Zanalizowane zostały m.in. kwestie nieodwracalności ludzkiej śmierci, jej nieuchronności, powszechności oraz przyczyny w kontekście rozwoju osobowego i umysłowego dziecka oraz jego doświadczeń egzystencjalnych na poszczególnych etapach rozwoju. Autorka

omawianej publikacji zwróciła szczególną uwagę na kształtowanie się osobowości dzieci nieuleczalnie chorych pod wpływem wzrastającej w nich świadomości stanu terminalnego, a także na rozwój dziecięcego pojmowania śmierci pod wpływem doświadczenia własnej choroby i kontaktu z innymi osobami nieuleczalnie chorymi. Uwzględnione zostały również przypadki dzieci autystycznych, intelektualnie opóźnionych w rozwoju oraz tych, których rozwój intelektualny jest znacząco wyższy niż w przypadku ich rówieśników.

W rozdziale drugim omówione zostały kwestie związane z reagowaniem otoczenia na proces umierania dziecka i na fakt jego śmierci. Osobno zaprezentowano postawy przyjmowane przez rodziców dziecka umierającego, personel medyczny, rówieśników i dalszą rodzinę. Następnie przedstawiono reakcje umierającego dziecka w poszczególnych etapach choroby. Część opisową tego rozdziału można uznać za wstęp do wskazanych przez autorkę propozycji odpowiednich postaw i reakcji otoczenia wobec dziecka znajdującego się w procesie umierania. Propozycje te dotyczą kwestii poprawnego informowania go o aktualnym stanie zdrowia i prognozach na przyszłość, sposobów prowadzenia z nim rozmowy na temat choroby i umierania, właściwego odczytywania sygnałów przekazywanych przez dziecko otoczeniu, reakcji wobec nietypowych sytuacji, jakie mogą pojawić się na poszczególnych etapach procesu umierania dziecka.

Rozdział trzeci stanowi analizę różnych postaw przyjmowanych przez osoby przeżywające okres żałoby po śmierci dziecka. Autorka zwróciła szczególną uwagę na konieczność odróżnienia normalnych zachowań wynikających z przeżywania straty od reakcji patologicznych, tzn. takich, które mogą prowadzić do destrukcji więzi rodzinnych, uzależnień i depresji. Wskazała także na pozytywne elementy przeżywania żałoby oraz dobroczynne konsekwencje utraty dziecka. Ten fragment książki może wydawać się najbardziej kontrowersyjny, gdyż autorka stara się uzasadnić twierdzenie, iż śmierć dziecka może w dalszej perspektywie okazać się owocna dla jego rodziców i bliskich. Przez pozytywne skutki rozumie ona m.in. możliwość pogłębienia więzi rodzinnych między pozostałymi członkami rodziny, zawiązanie bliskich relacji z osobami, które w czasie choroby dziecka uczestniczyły w opiece nad nim, zmianę w hierarchii wartości przyjmowanej przez

osoby bliskie zmarłemu dziecku, powstawanie grup wsparcia i różnego rodzaju stowarzyszeń zajmujących się dziećmi umierającymi oraz ich rodzinami.

Omawiana publikacja zawiera wiele cennych, praktycznych informacji na temat sposobu, w jaki dziecko przeżywa chorobę, doświadczenie cierpienia i proces umierania. Autorka zręcznie połączyła elementy opisowe z medycznymi i psychologicznymi wskazaniem odnośnie do postaw oraz działań, jakie należy podjąć wobec dziecka znajdującego się w stanie terminalnym. Lekarze, pielęgniarki, duchowni, a przede wszystkim rodzice i dalsza rodzina dziecka znajdują więc wiele konkretnych podpowiedzi, które, o ile zostaną zastosowane, mogą pomóc im skutecznie towarzyszyć małemu pacjentowi w jego procesie umierania. Czytelnik znajdzie również wiele fragmentów autentycznych wypowiedzi rodziców i personelu medycznego opiekujących się dziećmi umierającymi, które dobrze ilustrują i potwierdzają teoretyczne wskazania autorki. Najbardziej przejmujące są wypowiedzi samych dzieci, które odsłaniają ich stany emocjonalne, sposób rozumienia śmierci oraz postrzeganie towarzyszących jej okoliczności. Na ich podstawie można odważyć się na stwierdzenie, iż dzieci posiadają swoistą „filozofię śmierci”. Jest to „filozofia”, w której dominującym elementem pozostaje troska nie o siebie i o koniec własnego życia, lecz o bliskich, którzy pozostają i o ich dalsze życie. Okazuje się, że dzieci zazwyczaj nie obawiają się śmierci, natomiast ich niepokój dotyczy głównie przyszłości bliskich, opiekunów i rówieśników. Umierające dziecko martwi się nieuporządkowanymi relacjami w rodzinie, cierpieniem rodziców, stara się ich pocieszać, prosi o pojednanie między nimi albo o okazanie sobie nawzajem szczególnych przejawów miłości. W tym aspekcie należy zgodzić się z podejściem autorki, która stara się zaprezentować umieranie i śmierć dziecka w perspektywie życia tych, którzy byli jego bliskimi lub stali się towarzyszami na drodze jego odchodzenia. Wydaje się więc, że w przypadku śmierci dziecka, mimo związanego z nią nieodwołalnie ludzkiego dramatyzmu, można przekonać się o słuszności takiego postrzegania śmierci, w którym jest ona podporządkowana szerszemu planowi życia.

Adam Świeżyński
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa